

EGYÉNI ÉRETTSÉG VAGY STATISZTIKAI MINTA:

AZ IFJÚSÁGI KOROSZTÁLYOK MEGHATÁROZÁSÁNAK EGYÉNI ÉLETÚTON ALAPULÓ ELMÉLETE¹

Absztrakt

Számos pedagógiai területen a biológiai évek nem igazán fejezik ki a kognitív, affektív, pszichomotoros fejlettséget, így nehézkessé teszik a bizonyos fejlettségi szempont szerinti homogén csoportok létrehozását. Azaz a naptári életkor nem a normák és életstílusok hiteles indikátora, sőt a naptári életkor számos ellentmondást és önkényes feltételezést tartalmaz. A szabadidős térben, így a szabadidő- és szociálpedagógiában különösen lényeges, hogy kit tekinthetünk fiatalnak és ezen belül milyen korosztályi csoportokkal dolgozhatunk, hiszen a kortárs csoport fogalma sokkal inkább közös érdeklődést, fejlettségi szintet, mintsem biológiai évet jelent. Felmerül tehát a kérdés: ha nem az életkor, akkor milyen más kritérium(ok) alapján sorolhatunk valakit az ifjúsági korosztályhoz, illetve azon belül egyes korcsoportokhoz. A „hagyományos” statisztikai modell kritikájaképp igyekszünk egy azzal versengő ifjúsági korosztályi modellt értelmezni, amelynek alapja nem az életévek (fiziológiai kor), hanem a felelősségvállalások (az egyén önmagáért, illetve másokért), belső szerkezetét pedig a különböző érettségfogalmak (biológiai, pszichés, társadalmi érettség) adják meg. E modellt teszteljük a legújabb nagymintás ifjúságkutatás, a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatain.

Abstract

In many pedagogical disciplines, biological years do not really express the cognitive, affective and psychomotoric development, making it difficult to create homogeneous groups based on certain developmental aspects. That is, the calendar age is not a valid indicator of norms and lifestyles, but in fact it implies several contradictions and arbitrary assumptions. In the leisure space, especially in leisure and social pedagogy, it is particularly important to consider what we mean by youth and which age ranges/categories we may work with, since the concept of peer groups is more about having common interests, and developmental stage rather than biological years. The question then arises: If it is not age, then what other criteria can we

use to classify someone into the youth age group, and the particular age categories it covers? As a criticism of the “traditional” statistical model, we try to present a youth cohort model, which is not based on life years (physiological age), but responsibilities (for self and for others), and its internal structure is given by various maturity concepts (i.e., biological, psychological, social maturity). This model is tested on the data of our latest, large sample youth research, the Hungarian Youth Research 2016.

Számos pedagógiai területen a biológiai évek nem igazán fejezik ki a kognitív, affektív, pszichomotoros fejlettséget, így nehézkessé teszik a bizonyos fejlettségi szempont szerinti homogén csoportok létrehozását. Azaz a naptári életkor nem a normák és életstílusok hiteles indikátora, sőt a naptári életkor számos ellentmondást és önkényes feltételezést tartalmaz (Featherstone – Hepworth 1997). A szabadidős térben (Nagy 2013b), így a szabadidő- és szociálpedagógiában különösen lényeges, hogy kit tekinthetünk fiatalnak és ezen belül milyen korosztályi csoportokkal dolgozhatunk (Nagy – Trencsényi 2012), hiszen a kortárs csoport fogalma sokkal inkább közös érdeklődést, fejlettségi szintet, mintsem biológiai évet jelent. Felmerül tehát a kérdés: ha nem az életkor, akkor milyen más kritérium(ok) alapján sorolhatunk valakit az ifjúsági korosztályhoz, illetve azon belül egyes korcsoportokhoz. A „hagyományos” statisztikai modell kritikájaképp igyekszünk egy azzal versengő ifjúsági korosztályi modellt értelmezni, amelynek alapja nem az életévek (fiziológiai kor), hanem a felelősségvállalások (az egyén önmagáért, illetve másokért), belső szerkezetét pedig a különböző érettségfogalmak (biológiai, pszichés, társadalmi érettség) adják meg. E modellt teszteljük a legújabb nagymintás ifjúságkutatás, a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatain.²

2 A rendszerváltás utáni nagymintás ifjúságkutatások 2000-től eredeztethetőek. A széles tematikát átfogó adatfelvételek, 8000 fős mintán négyévente elvégzett survey-ek. A kutatások eredményei, korra, nemre, iskolai végzettségre, megyére és településtípusra reprezentatívak, ugyanakkor jogi és módszertani okoknál fogva nem vizsgálja a 15 év alatt korosztályt.

¹ Jelen cikk létrejöttét a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta.

Az ifjúságfogalom kialakulása és változásai

A premodern társadalmakban a gyermekek egy generációról generációra hagyományozott érték és tevékenység-rendszerbe nőttek bele. A fiatalabb nemzedékekre bízott munkafeladatok – mint a „libalegelő pedagógiájának terei”³ – hamar a gyerekek közös terei lettek. A premodern társadalmakban a gyermek, valamifajta szertartáson, rítuson átesve lett teljes jogú tagja a közösségnek, bár ezek sokszor még egyfajta tanonci, gyakornoki létet jelentettek csupán (Cunningham 2012). E jelenségről írja Rousseau (Rousseau 1997), hogy kétszer születünk: egyszer a létezésbe, másszor meg az életbe; születünk, mint emberi lény és mint ember, ez utóbbiba akkor, amikor elhagyjuk a gyermekkort.

A városiasodás⁴ (és ennek eredményeképpen: a szállítás-posta tömegesedése, kultúra, újságok) következtében a család funkciói megváltoznak, beszűkülnek és más módon szerveződnek, mint a premodern társadalmakban (Cohen 2006). Így a modernitás ifjúságképe is sokat változott: megjelent a fiatal (ma serdülőnek tekintett) korcsoport,⁵ amely speciális felkészülési időszakot jelentett a „már nem gyerek-még nem felnőtt”-nek. A modernitásbeli ún. korlátozott ifjúsági életszakasz elsődleges célja a szakma megszerzése, s ezután hamar a munkábaállás, a házasság és az első gyerek következik (Zinnecker 1993).

Mára – a posztmodern időszakára – felbomlottak a modernitásban adott szociális környezetek (polgári miliő, munkás miliő, falusi miliő), a fiatalok egyre kevésbé kötődnek a származási szubkultúrájukhoz, mindenkinek magának kell kialakítania saját ifjúsági világát (Böhnisch 2000). Ezen elhúzódó ifjúkor nemcsak társadalmi, hanem pedagógiai értelmezésért is kiállt. Az ifjúkor többé nem az iskola és a munka világa közötti státuszátmenet (Böhnisch 2000), hanem önálló életszakasz, amelyben a felnőtté válás szándéka már nem a kizárólagos, de sokszor nem is

a meghatározó minta. A fiatalok tevékenysége már nem értelmezhető pusztán a felnőttkorra történő felkészüléssel, azaz a posztmodern társadalomban az átmeneti ifjúkort felváltja az iskolai ifjúsági életszakasz (vagy „választásos” életút). A posztmodern társadalomban az ifjúkor egyre inkább kitolódik, ami összefügg az iskolai idő megnövekedésével. Erikson (Erikson 2002) fogalmazta meg, hogy a serdülőkor nem alkalmas a teljes ifjúkor kifejezésére, s Keniston vezette be a „posztadoleszcencia” (fiatal felnőtt) kifejezést (Keniston 1970) az elhúzódó kamaszkorra. Ennek jelentése mára némiképp módosult, az ezen szakaszban lévők még nem teljesen függetlenek a szülői háztól, helyzetük konfliktusos és kooperációs helyzetben sem leírható a más korosztálybeli jellemzőkkel (Keniston 2008; Vaskovics 2000). Ebben, a korábbihoz képest jóval autonómabb időszakban a fiatalok maguk választják ki cselekvési mintáikat, értékeiket. Kialakulnak sajátos kulturális elemeik, amelyek egyre inkább eltérnek a felnőttektől. A munkahelyi és családi, települési, szomszédsági kontrollszerop gyengül és a média és szabadidőipari kontrollok erősödnek. Ebben az időszakban a társadalom új dologtalan osztályként – utalva Veblen kifejezésére (Veblen 1975) – az ifjúság „intézményesítetten henyélhet”, mert a társadalom ezen időszakban felmenti a fiatalokat a társadalmi feladatok alól (pl. családalapítás, munkahely stb.). Ezzel kapcsolatban mára a fiatalok ethosza is átalakult: nem a munkahelyi sikerek jelentik számukra az origót, hanem az egyéni döntések, a jólét, jól-lét stb. (Dwyer – Wyn 1999), s újabb jellegzetes korosztály jelenik meg: a fentebb hivatkozott fiatal felnőtt.⁶

A mai ifjúsági élményvilág egyaránt különbözik a kisgyermeki élményvilág családközpontúságától és a felnőtt élményvilág társadalomközpontúságától (Böhnisch 2000). A posztmodernitásban az átmeneti ifjúkorból az önállóvá és időben hosszabbá váló ún. iskolai ifjúkor mind a gyermekkor felé (vö.: a gyermekkor halálának víziója (Postman 1992; Buckingham 2002)), mind a felnőttkor irányába (Zinnecker 1993; Gábor 2006) kiterjed.

3 Trecsényi László metaforája (Heimann et al 2006)

4 Angliában 1770-ben 20% város lakó, 1850-ben 50% (Kovács 2007).

5 1741-ben egy angol nemes (Cunningham 2012:18) így ír fiának: „ez az utolsó levél, amelyet kisfiúként írok Neked... a kilencedik évet sem mulasztom el, de majd úgy kezellek, mint egy fiatalt. Most egy új életszakasz kezdés, nincs több léhaság, a gyerekjátékokat félre kell tenned és komoly dolgokkal kell törődj. Ami nem volt illetlen gyerekként, dicstelen lesz fiatalként”.

6 Az elnevezés bizonytalanságán túl (fiatalkor, serdülőkor, pubertás, adoleszcencia, majd a kibővített ifjúkor: posztadoleszcencia stb.) a fiatalkor idejét is „szerzője választja” (pl.: Bühler 13-21 év, Super 15-24 év).

Ifjúsági korcsoportok modellje⁷

A statisztika az ifjúsági dimenzióban leginkább 15-19, 20-24, 25-29 éves életkori kategóriákat határoz meg. Igaz, hogy mindez könnyű mérhetőséget biztosít, azonban a különböző élethelyzetek társadalmi összetevőit nem tudja kezelni. Ugyanakkor a köznap kategORIZÁLÁS az életkorokon túl meglehetősen jól becsüli a korosztályi határokat, azaz elég egyszerűen meg tudjuk mondani, hogy valaki kisgyermek vagy felelős gyerekkorú (meghatározása: lásd lentebb), serdülő, fiatal felnőtt vagy felnőtt (ez a besorolás nem a kor ismerete, hanem más „puhább” változókon alapul: motorikus, kognitív, affektív funkciók). Ugyanakkor a tudományos mérés eddig nem igazán követte a puhább változókat (Nagy 2013). Feltehető tehát a kérdés: valóban azokat mérjük-e, akiket szeretnénk; megállja-e a helyét az egyszerű (és könnyen mérhető) korosztályi besorolás; statisztikai módszereink adekvátak-e a tényleges ifjúkorról? Nem kapunk-e pontosabb képet, ha nem korosztályi kategóriákban, hanem az egyén életútja alapján fogalmazzuk meg az ifjúság fogalmát: attól kezdve, hogy az egyén közvetlen gondviselői és intézményes pedagógusi felügyelet nélkül vesz részt a „társadalmi életben”, vesz igénybe szolgáltatásokat, kezdeményez szabaddíós, közösségi tevékenységeket, egészen addig, míg éretté nem válik más egyének és csoportok felelős gondviselőjévé?

Az érettség fogalmainak értelmezéseinek keresztül az ifjúkoron belül is megállapíthatunk olyan sajátos tulajdonságokkal rendelkező szakaszokat, amely az egyén fejlődését jellemzik⁸ (Szentmihályi 2007). A posztmodern társadalomban beékelődött időszakokkal az életszakaszokat tekintve az ifjúsági korosztályon belül nagyjából három viszonylag homogén korcsoportot különíthetünk el.⁹

A biológiai értelmezés az érés biológiai folyamatait állítja a középpontba, a szociogenetika a fő figyelmet a szocializáció folyamataira fordítja, a pszichés-kognitív megközelítés elsődleges szempontja pedig a lelki és szellemi (intellektuális) funkciók (logikai mű-

veletvégzés képessége) fejlődése (Cole – Cole 1997; Piaget 1978). Mi ezek alapján az érettség-fogalmat biológiai, pszichés és társadalmi aspektusok szerint értelmezzük a fenti három korcsoport leírásához:

1. A motoros funkciók teljességétől, autonóm létfenntartástól, a leválás kezdetétől, a felelősség megjelenésétől *a biológiai érettségig: a felelős gyerekkor* (elkülönítve a kisgyermek-kortól) (Andorka 2006). A (kb. 8-10 éves kortól)¹⁰ 12-14 éves korig tartó időszakot,¹¹ a „felelős” gyermekort a feladattal való azonosulás és a játék mint munkafeladat és valós teljesítmény jellemzi (Erikson 2002).
2. *A biológiai érettségtől a pszichés érettségig: a serdülőkor* (kb. 12-14 éves kortól – kb. 18 éves korig). A gyermekort követő időszakot, a 12-14 éves kort követő váltást,¹² a serdülőkort a társas élet újraszerveződése és a legmagasabbrendű emberi képességek kialakulásának befejezése jellemzi (Cole-Cole 1997). Ez az az időszak, amikor a gyermek szabályozott tudata kérdésekké fogalmazódik át, megkezdődik az individuális azonosítás keresése a hagyományokhoz hasonulás helyébe lépve (Allport 1997). E szakaszra jellemző a lehetőségekről való gondolkodás, a hipotézisek használata és kipróbálása, a metaszintű gondolkodás és a megszokáson való túllépés, az új utak kipróbálása (Cole – Cole 1997), s ekkor jelenik meg a generációk közötti ellentét (generációs szakadék, Cole – Cole 1997). Az mindenesetre látszik, hogy más ez az időszak, mint a gyermekkor (akár ennek korai gyermekkori, akár felelős gyermekkori szakasza) és más, mint a fiatal felnőttkor.¹³

10 Hangsúlyozzuk – hiszen ez érvelésünk lényege –, hogy itt hozzátétőleges korosztályi besorolásról van szó, az egyénenként változik, akár a megjelölt intervallumból is kicsúszva.

11 Mérei – Binét és Cole-ék ezt iskoláskornak hívják (Mérei – Binét 1997; Cole – Cole 1997).

12 Cole-ék ezt 11 évre teszik és korai serdülőkornak hívják (Cole – Cole 1997). Vikár (Vikár 1999) az ifjúkort a serdülőkorral azonosítja, és mint átmenetet a gyerek és felnőttkor között határozza meg. Spranger (Spranger 1929) 14-22, Bühler (Bühler 1925) 13-21, Gesell 10-16 (Gesell et al 1956), Hall pedig 14-24 (Cunningham 2012) éves korra teszi a serdülést.

13 Egyetemi berkekben a hallgatói közvélekedés – nem teljesen pontosan – a kapunyitási pánikkal jellemzi ezt a korszakot.

7 E helyütt pusztán a modellt vázoljuk fel, annak részletes indoklásától eltekintünk, azt megtettük más munkákban (Nagy et al 2014)

8 Minden korban valamifajta érettségfogalmat kapcsoltak a felnőtt léthez, felnőtté váláshoz (Cunningham 2012).

9 A három korcsoport jórészt megfeleltethető Erikson (Erikson 2002) lappangási szakaszának, serdülő és fiatal felnőttkorának és fiatal felnőttkorának. Böhnisch is három részre osztja a fiatalkort (kids, fiatalkorúak, fiatal felnőttek (Böhnisch 2000)).

3. *A pszichés érettségtől a szociológiai-társadalmi érettségig: a fiatal felnőttkor* (posztadoleszcens) (kb. 19 éves kortól – kb. 25-30 éves korig). A posztmodern társadalmakban a felnőttkor és a serdülőkör közé egy új életszakasz illeszkedik, amelyet a serdülőkénél nagyobb autonómia jellemez (Cole – Cole 1997), de a felnőtttséggel járó felelőssége csekélyebb. Fiatal felnőttkorban tehát bár megnő a fiatalok cselekvési autonómiája, eközben megszűnik védettségük is, míg a felnőttkor teljes lehetőségi repertoárját még nem adja át a társadalom (Vaskovics 2000). A pályaválasztás kitolódásával elválik a pszichés és társadalmi érettség, a jogilag felnőttkornak értelmezett életszakaszból a fiatal felnőtttség időszakában teljesedik ki a társadalomba történő beilleszkedés (Somlai 1997).¹⁴ Egyre több olyan fiatal felnőtt van, aki társadalmi-gazdasági értelemben még nem önálló (Böhnisch 2000), így nem tekinthető felnőttnek. A korábban megkezdődött leválás, a serdülés során erősödik fel, de kitolódik a kamaszkor végén túlra is, a fiatal felnőttkor végéig tart.

Értelmezésünkben nem tartozik tehát az ifjúsági korosztályok közé az az időszak, amikor a kisgyermekkel kapcsolatba kerülők elsődleges feladata a védelem (kisgyermekkor),¹⁵ csak ez időszak utáni és a felnőttkor¹⁶ közötti életszakaszt tekintjük ifjúkornak.

¹⁴ A hallgatói köznyelvben a „mamahotel-papabank” néven nevezik ezt az időszakot.

¹⁵ Az Association for the Education of Young Children szerint a kisgyermekkor (early childhood) a születéstől a 8. életévig tart (Naeyc 2014).

16 Zinnecker a kulturális, politikai és fogyasztói szegmensbe való belépést és részvételt jellemzi felnőtttséggént (függetlenül az a keresőtevékenységtől és a családalapítástól). Vaskovics (Vaskovics 2000) szerint a nagykorú (1), önálló háztartást, saját lakásban vezető (2), anyagilag független (3), fontos döntéseiket szülői beavatkozás nélkül meghozó (4) saját magukat felnőttnek elfogadó (5) személyeket nevezhetjük ténylegesen felnőtteknek. A családról való leválás jellegzetes eseményei a következők (természetesen nem előre meghatározott sorrendben, ilyen ma már nem is feltétlen állítható fel) (4. táblázat):

- Jogi leválás;
- Első elköltözés a szülői házból;
- Az első rendszeres munka megkezdése-anyagi függetlenség;
- A legmagasabb iskolai végzettséget adó iskola befejezése;
- Házasság vagy élettársi kapcsolat, gyermekvállalás

Leválási dimenziók	Függőség (fiatalkor)	Önállóság (felnőttkor)
Jogi értelemben vett leválás	Kiskorúság, korlátozott üzletkötési képesség, szülői ellenőrzéssel történő döntéshozatal	A korlátozás nélküli üzletkötési lehetőségek megszerzése, saját cselekedetek szülői ellenőrzés nélkül történő véghezvitele
Közös fedél alól történő leválás	Szülőkkel közös háztartás	A szülői házból való kiköltözés és önálló saját háztartás vezetése függetlenül a szülői háztól
Anyagi-pénzügyi leválás	Anyagi rászorultság	Saját kereseti lehetőség által az anyagi függetlenség, a létminimum szint feletti pénzügyi eszközök rendszeres megteremtése
Iskola befejezése	Iskolai részvétel	Megszűnt iskolai részvétel
Társas kapcsolat, első gyermek megszületése	Állandó társas kapcsolat hiánya, gyermek-telenség	Állandó társas kapcsolat vagy gyermek megszületése

4. táblázat: A leválási dimenziók és a felnőtté válás jegyei (forrás: Vaskovics 2000 alapján)

A modell empirikus tesztelése

A magyarországi ifjúságkutatások

Az ezredfordulót követően négyévente ismétlődő nagymintás ifjúságkutatás zajlik Magyarországon. A kutatási programban a 15-29 éves magyarországi fiatalokat vizsgálják 8000 fős reprezentatív minta segítségével. A kutatás-sorozat 2000–2008 közötti hullámain a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet készítette, amely szervezeti formáját és nevét tekintve több változást élt meg (2005-től a Mobilitás Ifjúságkutató Iroda, majd az NCSSZI /Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet/ keretein belül Gyermek- és Ifjúságkutatási Főosztály néven működött) (Székely 2017). Az állami kutatóműhely megszűnését követően a feladatot 2012-ben a Nézőpont Intézet Kutatópont Kft-je vette át. A 2012-es kutatás eredményeit felhasználva a gyorsjelentés mellett napvilágot látott négy tanulmánykötet is, amely átfogóan mutatja be a magyarországi 15-29 évesek élethelyzetét, életmódját (Székely 2013; Nagy – Székely 2014; Nagy – Székely 2015; Nagy – Székely 2016). A nagymintás ifjúságkutatások 2016-os hullámában a magyarországi 8000 fő 15–29 éves megkérdezése mellett határon túl is szerveztek adatfelvételt, így érvényességük a Kárpát-medencei magyar ifjúság szinte egészére kiterjeszthető.

A kutatás-sorozat célja az, hogy feltárja az ifjúsági korosztályok iskoláztatását, karrierjét, elhelyezkedését, önállósodását és boldogulási esélyeit befolyásoló társadalmi tényezők változását. A 2016-os tematikában az alapvető demográfiai jellemzőkön kívül helyet kap a családalapítás, a társadalmi reprodukció, a munka és tanulás világa, a jövedelem és vagyoni helyzet és egyéb (pl. online) egyenlőtlenségek vizsgálata. Az életmódot tekintve a kutatás fókuszában szerepelnek a szabadidő és a fogyasztás (média, újmédia, kockázati magatartások: dohányzás, alkohol, drog) kérdéskörei. Ezen kívül a kutatás célja az értékek és identitások vizsgálata a közösségek szerepének, illetve a társadalmi közérzet (politikai attitűdök) és a vallás vizsgálata.¹⁷

Az oktatással kapcsolatos kérdéskörökben vizsgálják az elért legmagasabb iskolai végzettség mellett az iskolai életutatót, amely a külföldi kérdőívek esetén kiegészül az oktatás nyelvére vonatkozó kérdésekkel is. Az intergenerációs mobilitás vizsgálatához szolgáltatnak alapot a szülők iskolai végzettségére (és foglalkozási státuszára) vonatkozó kérdések. A

megszerzett végzettségek mellett a kutatás kiterjed a lemorzsolódás és kimaradás vizsgálatára, ezeknek okaira és részletesen a jövőbeli tanulási szándékokra (külföldi tanulás; hajlandóság, jövőbeli elképzelések, első szakmai végzettség megszerzésének becsült bekövetkezése) egyaránt. Mindezek mellett a tematikában helyet kapnak a tanulóhoz kapcsolódó értékek és jövőképek is (a diploma és a nyelvtudás értéke, a szakmai végzettség munkaerőpiaci hasznának értékelése, stb.).

Mint minden kutatási módszer a nagymintás kvantitatív kutatások sem képesek teljes képet rajzolni egy-egy vizsgált dologgal kapcsolatban. Elemzésünk szempontjából az általánoshoz képest is fontosabb, hogy a kvantitatív kérdőíves módszertan általános korlátait figyelembe vegyük (Székely 2013):

Az eredmények nem a teljes társadalmi csoportot érintik, reprezentatív mintára vonatkoznak, amelyhez kalkulálható hiba tartozik;

A vizsgálható elemek korlátozottak és adottak (a kérdőív standard, a kimaradt aspektusokat utólag nem lehet pótolni);

A vizsgálható ismérvek önbevalláson alapulnak, nem objektív tények;

Az ismérvekhez szubjektív értelmezés tartozik, ezért az operacionalizáltságuk kulcskérdésnek számít (a kérdőív kérdései mennyiben felelnek meg tökéletesen a vizsgálandó ismérveknek).

Korábbi adatok

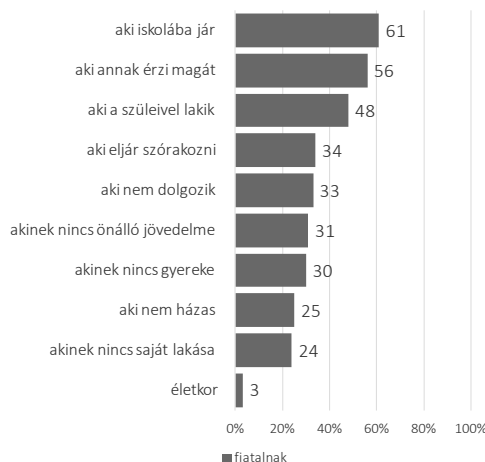
Korábban azt vizsgáltuk, hogy a Magyar Ifjúság 2012 adatait tekintve mennyire tudjuk leírni az ifjúságnak nevezett korosztályokat. A 2012-es adatok elemzésekor (Nagy 2013) az egyes korcsoportok szerint vizsgálódva az látszott, hogy az életkor és az érettségjellemzők között csak körülbelül a fiatalok 50-60 százalékának helyzete konzisztens. A legnagyobb konvencionális életkori besorolást megbontó arányokat az ún. formabontó csoportosulásokban találtuk, azonban az életkori megoszlások a hagyományosnak tekinthető csoportokban is produkálnak nem illeszkedő csoporttagokat. A hagyományos csoportok közül kiemelkedőek az olyan köztes kategóriák, mint a serdülőké, vagy a fiatal felnőttké, ahol a csoporttagok majd 40%-át „rossz” helyre sorolná az életkori csoportosítás.

Önreflexió

A 2016-os nagymintás ifjúságkutatásban arra is lehetőség volt, hogy megvizsgáljuk, mely ismérvek

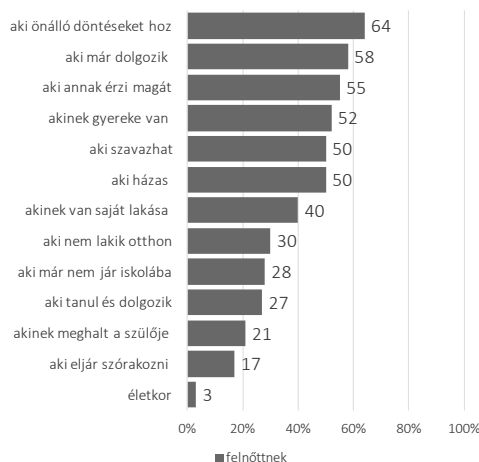
¹⁷ Elemzésünk kereteit túlnövi annak bemutatása, hogy mely témakörök ismétlődőek és melyek újak.

alapján gondolnak a 15-29 évesek fiatalnak vagy felnőttnek valakit. A kapott eredményekből kiolvasható, hogy az objektív életkor számít a legkevésbé az ifúságot meghatározónak, sokkal inkább az egyéni érettség, illetve az élethelyzetből fakadó ismervek dominálnak (lásd az: 1.a ábrát; 1.b ábrát). Az életkort akár az ifúság, akár a felnőtttség tekintetében a megkérdezett fiatalok mindössze 3-3 százaléka említette meghatározó elemként, ezzel szemben a szubjektív érzéseket (aki annak érzi magát) valamivel több mint minden második megkérdezett fontosnak tartotta (55-56 százalék). Az ifúság és felnőtttség meghatározásának ilyen alakulása azt jelzi, hogy érdemes gondolkodnunk az életkori meghatározás alternatíváin. A fentiekben bemutatott három érettségi szakasz a *biológiai*, a *pszichés* és a *szociológiai-társadalmi érettség* bizonyos megkötésekkel, de vizsgálható empirikusan is.

A (biológiai szempontból) maradék egynegyedben legnagyobb részt azok alkotják, akik bizonytalanok a nemi érettségükre vonatkozóan, mindössze 5 százalék a magát nem érettnak tartók aránya. Érettségüket a megkérdezettek többségében 13-15 éves korukban érték el, de olyanok is vannak, akik 18 éves korukat követően váltak nemileg éretté. Korcsoportonként is megfigyelhetünk különbségeket, a legfiatalabb 15-19 éves korcsoportban 12 százalékra tehető a nemileg még nem érettek aránya.

Bár a biológiai érettség ismerve a nemi érettség, azaz nem a szexuális élet megkezdése, hanem az erre való képesség, a 2012-es kérdőívvel való összevetés miatt ez az adat is rendelkezésre áll: a 15-29 évesek kétharmada (69 százalék) már megkezdte a szexuális életét.²⁰ A bizonytalanok aránya hasonló, a nemi érettség esetében tapasztalható, a még szexuális tapasztalattal nem rendelkezők aránya 15 százalékos. A szexuális életüket legnagyobb arány-

1. ábra: (a) Ön szerint ma Magyarországon ki tekinthető fiatalnak? (b) Ön szerint ma Magyarországon ki tekinthető felnőttnek? (N=2000¹⁸; említések százalékos megoszlása)

Biológiai érettség

A 2016-os nagymintás ifúságkutatás alapján elmondható, hogy a 15-29 évesek háromnegyede (76 százalék) saját bevallása szerint nemileg érettnak tekinthető.¹⁹

18 A kérdőív terjedelmi korlátai miatt bizonyos kérdéseket párhuzamosítottak, azokat csak 2000 főnek tettek fel.

19 A kérdőíves kérdés így hangzott: *Hány éves korában vált Ön nemileg éretté? (Kérem, írja be a számot!)*

.....éves koromban

0 – még nem váltam éretté

888 – nem tudom

ban 16-17 évesen kezdik meg a fiatalok, de vannak olyanok is, akik a jogi szempontból gyermekkorban 14 évesen vagy fiatalabb korban szereznek szexuális tapasztalatot. Jelentős különbséget láthatunk az egyes korcsoportok szerint: a 15-19 évesek 46 százaléka még nem kezdte meg a szexuális életét, míg a 20-24 évesek 4, a 25-29 évesek 2 százaléka (lásd a 2. és a 3. ábrákat!).

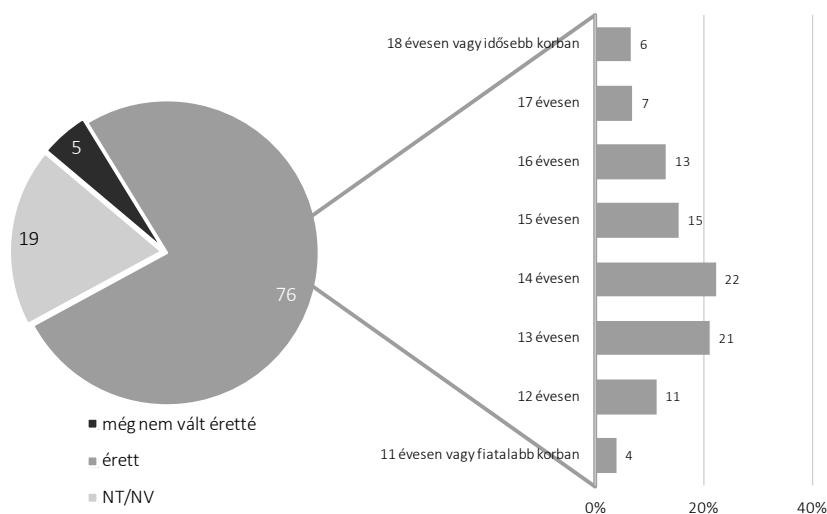
20 A kérdőíves kérdés a következő volt:

Hány éves korában kezdte el Ön a szexuális életét? (Kérem, írja be a számot!)

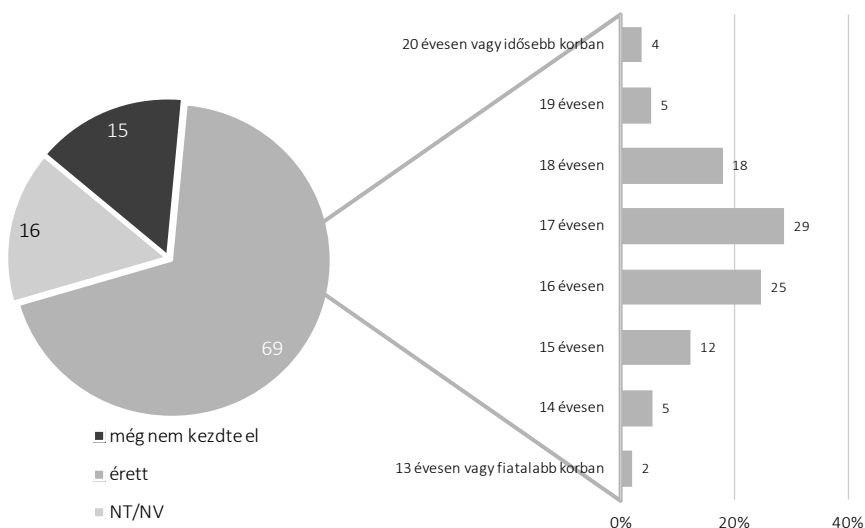
.....éves koromban

0 – még nem kezdtem el

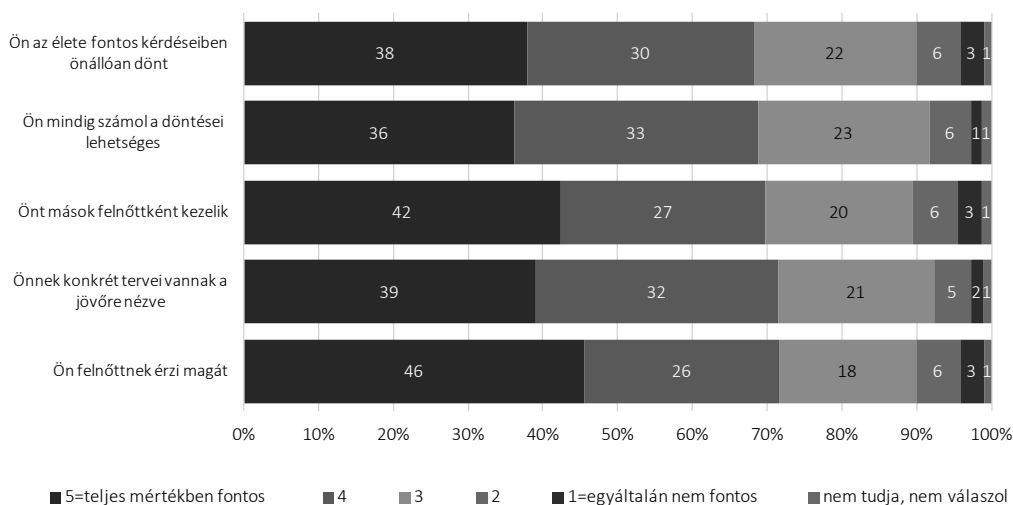
888 – nem tudom

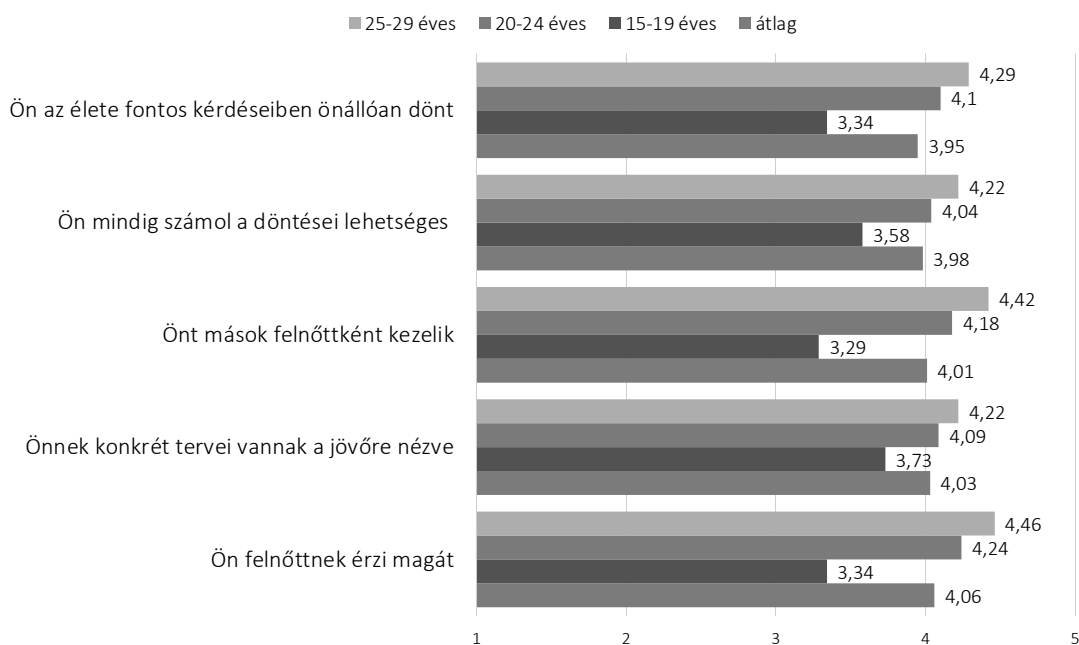
2. ábra: Hány éves korában vált Ön nemileg éretté? (N2016=8000; százalékos megoszlás)

3. ábra: Hány éves korában kezdte el Ön a szexuális életet? (N2016=8000; százalékos megoszlás)

4. ábra: Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal? (N2016=8000; százalékos megoszlás)

5. ábra: Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal? (N2016=8000; százalékos megoszlás)

Pszichés érettség

Míg a biológiai érettséget viszonylag egyértelmű volt meghatározni, addig a pszichés érettség konceptualizálása és operacionalizálása sokkal nehezebb feladat. A kutatás során a tudatosság, a felelősségvállalás dimenzióit igyekeztünk mérni a következő kérdések szerint:

- Konkrét tervei vannak a jövőre nézve;
- Mindig számol a döntései lehetséges következményeivel;
- Az élete fontos kérdéseiben önállóan dönt.

Ezeket kívül a saját érzést és a külső tapasztalatokat is igyekeztünk – a survey által alkotott kereketek között – begyűjteni. Így az is számításba került, hogy a kérdezett *felőttnek érzi-e magát* továbbá, hogy *mások felőttként kezelik-e*.

A pszichés érettség tekintetében²¹ – a rendelkezésre álló kérdőíves kérdések alapján – egy olyan főkomponenst²² alkalmaztunk, amelynek alkotóelemei a következők voltak:

1. Az élete fontos kérdéseiben önállóan dönt.
2. Konkrét tervei vannak a jövőre nézve.
3. Mindig számol a döntései lehetséges következményeivel.
4. Felőttnek érzi magát.
5. Mások felőttként kezelik.

Összességében a 15-29 évesek 70 százaléka tartja ezeket magára nézve inkább vagy teljes mértékben igaznak (lásd a 4. ábrát!). Az egyes kérdésekhez kapcsolódó válaszstruktúra meglehetősen összecseng, a Pearson-féle korrelációk együtthatók minden esetben rendkívül erősek (a leggyengébb 0,74), amely azt jelenti számunkra, hogy aki egyik állítást igaznak találta magára nézve, nagy valószínűséggel így érzett a másik esetben is. Fontos megjegyezni, hogy első ránézésre a biológiai és a pszichés érettség nagyon hasonló nagyságrendben van jelen. A 20-24 éves korcsoportban 47 százalékra tehető a pszichésen még nem érettek aránya.

21 A főkomponens alkalmazását az a cél indokolja, hogy egy változóba sűrítsük a pszichés érettség alkotóelemeit, és a különböző alkotóelemek egyaránt „kivegyék a részüket” az ismervből. Csak azokat a válaszokat tekintettük érvényesnek, amelyeknél más nem hallotta a válaszokat (a válaszadó egyedül válaszolt), így csökkentve a megfelelési kényszeret.

22 A főkomponens mindegyik ismérvet megfelelő mértékben tartalmazza (0,59-0,75 közötti magas kommunalitások) és az eredeti változók információtartalmának nagy részét (69 százalék) megőrzi.

Az életkori csoportokra vonatkozóan jelentős különbségeket figyelhetünk meg ezekben a kérdésekben (lásd az 5. ábrát!). A fenti állítások átlagértékelése az 1-től 5-ig terjedő skálán rendre szorosan a 4-es érték körül alakul. A legfiatalabb 15-19 éves korcsoportban ennél az átlagértéknél rendre kisebbeket figyelhetünk meg. A 15-19 évesek válaszai legközelebb az átlaghoz a jövőre vonatkozó tervek esetében helyezkednek el, míg legmesszebb az átlagos megítéléshez a felnőttként való értékelés, legyen szó önértékelésről vagy külső megítéléséről.²³

Szociológiai-társadalmi érettség

A szociológiai érettség értelmezésünkben azt a pontot hivatott megjeleníteni, amikor az egyén önálló életet kezd, azaz „kilép” a származó családból, vagy ennek az alapjait megteremti az önálló háztartással.²⁴ Ezért a szociológiai érettség tekintetében az alábbi ismérveket úgy vettük figyelembe, hogy társadalmilag érettek tekintettük az egyént, amennyiben az alábbiak közül bármelyik teljesül:

1. Elköltözés a szülői háztól (elköltözött a szülői házból, szülőktől függetlenül él).
2. A tanulmányok befejezése (befejezte a tanulmányait).
3. Saját gyermek (van).
4. Munkapiaci aktivitás (főtevékenységként folytat keresőtevékenységet).

Az eredményekből kitűnik, hogy ezek az összetevők kevésbé járnak együtt, mint a pszichés összetevőknél legkevésbé a gyermekvállalás (vö.: kitoldódó gyermekvállalás) és leginkább a tanulmányok befejezése igaz a 15-29 évesekre (lásd a 6. ábrát!).

23 Itt még elemzésre vár az átlageltérések szignifikanciája.

24 Az egyes ismérvek összevetéséből jól látszik, hogy jelen vannak összetett élethelyzetek is. A megkérdezettek között legnagyobb csoportot a tanulmányaikat befejezettnek tekintő, főtevékenységként dolgozó 15-29 évesek alkotják (44%), majd a jelenleg nem dolgozók következnek (38%). A fiatalok között tekintélyes arányban (14%) találunk olyanokat, akik főtevékenységüket tekintve nem dolgoznak, de iskolai pályafutásukat lefutottnak tekintik. Ide tartozhatnak a jelenleg munkát keresők (munkanélküliek), illetve egyéb inaktívak (gyermekükkel otthon lévők). Jelen van továbbá egy kisebb csoport (4%), amely munkapiaci főtevékenysége mellett még nem tekinti lezártnak az iskolai végzettségét, ilyenek lehetnek az iskolai tevékenységeik mellett (nem főtevékenységként) dolgozók.

A 25-29 éves korcsoportban 45 százalékra tehető a társadalmilag még nem érettek aránya.

A fentiekben bemutatott ismérveket összefüggésükben mutatja be az alábbi táblázat. A megoszlásból jól látszik, hogy a vállalt gyermek és a szülőkől való különköltözés a fentiekben bemutatott tiszta kategóriákat jórészt megőrzi, így a tanulók csoportján nem változtat lényegesen ez a két további szempont. 2% már elköltözött, de a 15-29 éves korcsoportban domináns csoport (36%) a szüleikkel élő, gyermektelen tanulók csoportja. A következő legjelentősebb csoport (25%) a már dolgozó, de (még) szüleivel élő gyermektelenek csoportja, majd a már szüleiktől függetlenül élő, dolgozó gyermekek csoportja (11%).

Az érettségmodell alapjai

Mindezek alapján biológiailag érettnnek tekintettük azokat, akik már nemileg érettnnek tekintik magukat. Pszichológiailag érettnnek tekintettük azokat, akik a pszichológiai érettség főkomponensének átlagértéke feletti értéket értek el. A szociológiai-társadalmi érettség dimenzióiban azt tekintjük érettnnek, akik az értelmezési dimenziók közül (befejezte tanulmányait és/vagy dolgozik; gyermeke van; elköltözött a szüleitől) legalább kettő esetén érettek.

Az adatok alapján (lásd a 7. ábrát!) a 15-29 évesek háromnegyede (76%) biológiai szempontból érettnnek tekinthető, míg pszichés szempontból már csak minden második megkérdezett (50%) tekinthető érettnnek, társadalmi szempontból valamivel több mint minden negyedik (28%). Ezek az adatok a módszertan változásával együtt is (vö. Nagy, 2013) nagyon hasonló képet mutatnak a 2012-es adatokkal. 2012-ben a fiatalok többsége biológiailag és pszichés értelemben is érettnnek volt tekinthető, csupán minden ötödik 15-29 éves tekinthető biológiai szempontból éretlennnek, pszichés értelemben éretlen 46% volt. A társadalmi érettség a korcsoport harmadára (34%) volt jellemző.

Ha életkor szerint vizsgáljuk az érettségeket azt láthatjuk, hogy a kor előrehaladtával szinte minden korév esetében növekszik az adott dimenzió szerint érettek aránya. Biológiai szempontból a legfiatalabb korcsoportban (15 évesek) is meghaladja az érettek aránya az 50 százalékot, míg pszichés szempontból ez a 22. életévnél következik be. Társadalmi szempontból csupán 27 évesek vagy idősebbek esetében

beszélhetünk arról, hogy többségben vannak a korcsoportban az érettek (lásd az 1. táblázatot!).

Jövőtervek

A részletesen elemzett szempontok mellett vannak más olyan aspektusok is, amelyeknek szerepük lehet a felnőtté válásban (pl.: az első párkapcsolat kialakítása vagy az első pénzért végzett munka). A kutatás arra is lehetőséget teremtett, hogy ennek az időpontjaira is rákérdezzünk minden esetben, illetve arra is, ha nem történt még meg, mikor tervezik azt.

Az adatok struktúrája alapvetően három különböző csoportot mutat az életeseményekben (vö.: az érettségmodellel):

Akik még nem élték meg az első randevújukat, átlagosan 18 éves korukban szeretnék azt megtapasztalni.

A második csoportba a felnőtttség elérése, a munkapiaci tapasztalatok és a párkapcsolat kialakítása szerepel, amelyeket átlagosan a sűrű 20 és 23 éves kor közötti néhány évben kívánnak megvalósítani a fiatalok.

Az életeseményekben a legutolsó csoportot az elköltözés, saját házba költözés jelenti, amelyet azok, akik még szüleikkel élnek, 26-29 éves koruk között tervezik megvalósítani átlagosan (lásd a 8.a; 8.b ábrát!).

Az érettségmodell logikai struktúrája

Akárcsak a 2012-es kutatás esetében a fenti jellegzetességek azt mutatják, hogy az életkor szerint van szignifikáns kapcsolat az érettség dimenzióiban, érdemes azonban azt megvizsgálnunk, hogy az érettség tárgyalt dimenziói mennyire fedik át egymást, azaz a pszichésen érettek csoportja tartalmazza-e a biológiailag éretteket, a társadalmi vonatkozásban érettek egyben pszichésen és biológiailag is annak tekinthetők-e (lásd a 2. táblázatot!).

1. Fiatal (66%): a megkérdezettek kétharmada van köztes állapotban, azaz tekinthető fiatalnak, akik között vannak:
 - a. Gyermekek (14%): a megkérdezettek valamivel több mint tizede tekinthető még gyermeknek, azaz sem biológiai, sem pszichés, sem társadalmi vonatkozásban nem tekinthető érettnnek.
 - b. Serdülők (29%), akik a nemileg már igen, de pszichés és társadalmi értelemben még nem tekinthetők érettnnek.
 - c. Fiatal felnőttek (23%), akik a biológiai és

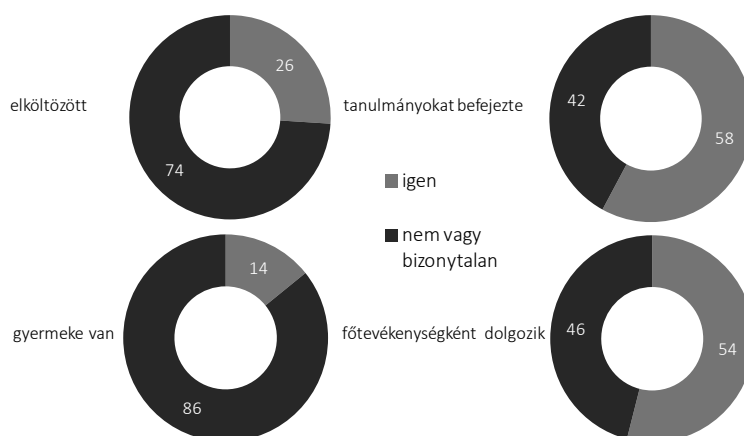
	főtevékenységként nem dolgozik	dolgozik főtevékenységként
nem fejezte be tanulmányait	(tanul) 38%	(tanul és dolgozik) 4%
befejezte tanulmányait	(inaktív) 14%	(dolgozik) 44%

1. táblázat: Életeseményeket fogok felsorolni. Kérem, mondja meg, hogy megtörténtek-e már ezek Önnel? Befejezni tanulmányait; Ön jelenleg, főtevékenységét tekintve dolgozik, akár bejelentve, akár nem, akár alkalmazottként, akár vállalkozóként? (N2016=2000, százalékos megoszlás)

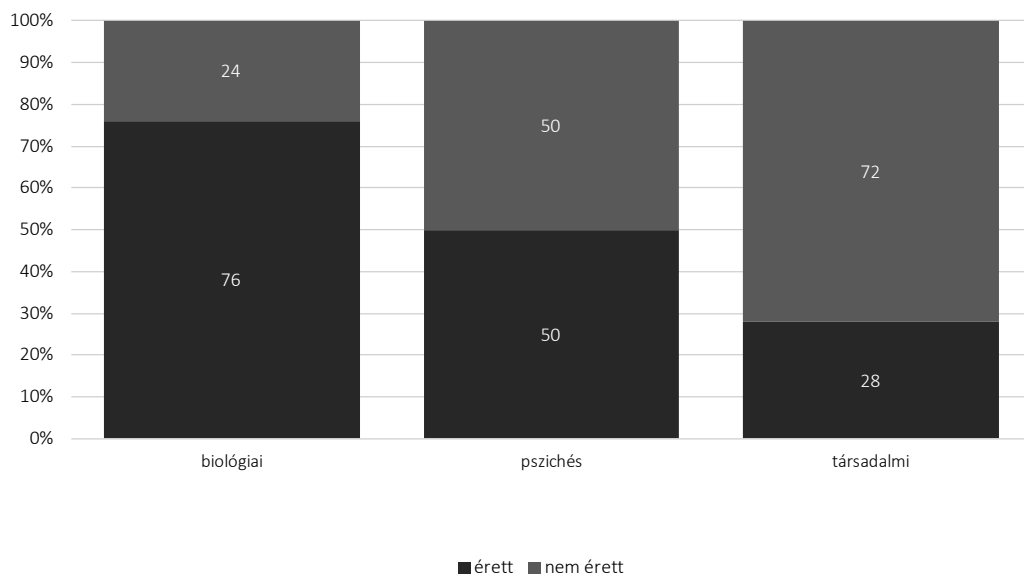
		szüleivel él	elköltözött
tanul	nincs gyermeke	36%	2%
	van gyermeke	0%	0%
tanul és dolgozik	nincs gyermeke	3%	1%
	van gyermeke	0%	0%
inaktív	nincs gyermeke	6%	2%
	van gyermeke	1%	5%
dolgozik	nincs gyermeke	25%	11%
	van gyermeke	2%	5%

2. táblázat: Életeseményeket fogok felsorolni. Kérem, mondja meg, hogy megtörténtek-e már ezek Önnel? Elköltözni a szülői házból, szülőktől függetlenül élni; Életeseményeket fogok felsorolni. Kérem, mondja meg, hogy megtörténtek-e már ezek Önnel? Befejezni tanulmányait; Hány vér szerinti gyermeke született Önnek; Ön jelenleg, főtevékenységét tekintve dolgozik, akár bejelentve, akár nem, akár alkalmazottként, akár vállalkozóként? (N2016=2000, százalékos megoszlás)

** ($p \leq 0,001$)

6. ábra: Életeseményeket fogok felsorolni. Kérem, mondja meg, hogy megtörténtek-e már ezek Önnel? Elköltözni a szülői házból, szülőktől függetlenül élni – „igen” válaszok aránya (N2016=2000); Befejezni tanulmányait – „igen” válaszok aránya (N2016=2000); Hány vér szerinti gyermeke született Önnek? – nullától különböző válaszok aránya (N2016=8000); Ön jelenleg, főtevékenységét tekintve dolgozik, akár bejelentve, akár nem, akár alkalmazottként, akár vállalkozóként? – „igen” válaszok aránya (N2016=8000)

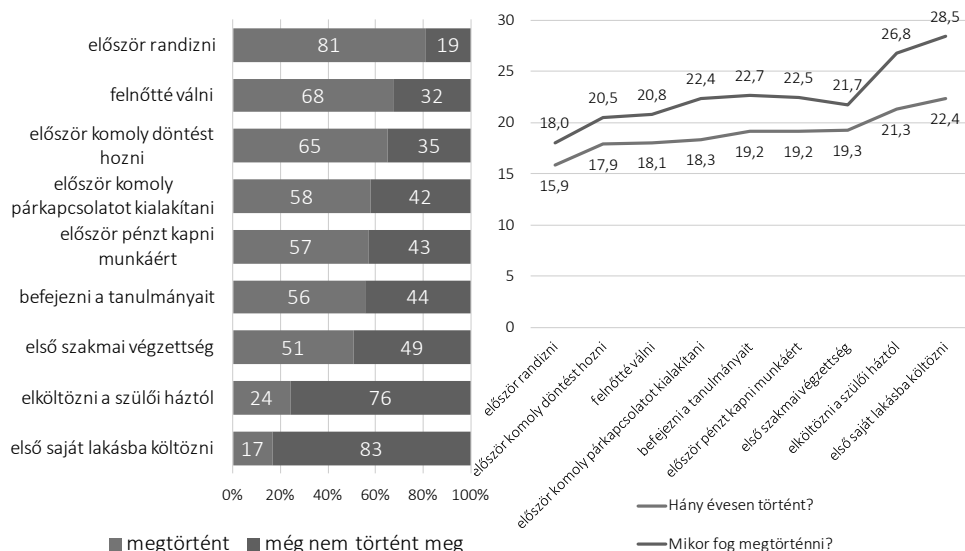

7. ábra: Érettség dimenziók (N2016=2000, százalékos megoszlás)

életkor	biológiai szempontból érett	pszichés szempontból érett	társadalmi szempontból érett
15	51%	14%	0%
16	64%	14%	1%
17	71%	25%	3%
18	75%	31%	2%
19	77%	38%	13%
20	78%	44%	16%
21	79%	47%	17%
22	82%	52%	15%
23	83%	59%	28%
24	77%	62%	27%
25	81%	60%	40%
26	78%	65%	44%
27	83%	65%	59%
28	79%	68%	62%
29	76%	66%	74%
Összesen	76%	50%	28%

1. táblázat: Érettség dimenziók korcsoportok szerint (N2016=2000, százalékos megoszlás)

** ($p \leq 0,001$)

8. ábra: (a) Életeseményeket fogok felsorolni. Kérem, mondja meg, hogy megtörténtek-e már ezek Önnel? (b) Hány éves korában történt ez az életesemény? Mit gondol hány éves korában fog ez megtörténni Önnel? Érettség dimenziók (N2016=2000, százalékos megoszlás; átlagévek)

Csoportok	Biológiai érettség	Pszichés érettség	Társadalmi érettség
Kisgyermekkor ¹	nem értelmezett		
Felelős gyermekkor	nem	nem	nem
Serdülőkor	igen	nem	nem
Fiatal felnőttkor	igen	igen	nem
Formabontó kategóriák	nem	nem	igen
	nem	igen	nem
	nem	igen	igen
	igen	nem	igen
Felnőttkor	igen	igen	igen

2. táblázat: Az érettségmodell logikai struktúrája (Forrás: Nagy, 2013)

¹ A kisgyermekek korosztálya a modellben nem értelmezett, valamint az adatfelvétel lehetőségei (15-29 év) miatt nem vizsgált.

a pszichés érettség ismérveinek egyaránt megfelelnek, de önálló életüket még nem kezdték meg.

2. Formabontó kategóriák:

- a. „Pszichésen koravének” (5%), akik pszichésen már érettnak számítanak, de társadalmilag és biológiai szempontból még nem.
 - b. „Kényszerfelnőttek” (10%): a célcsoport egytizedének helyzete ambivalens, pszichésen még nem felnőtt, de biológiai érrett és társadalmi körülményeit tekintve is már az.
 - c. Szinte elhanyagolható azok száma (3%), akik társadalmilag és pszichésen már felnőtteknek számítanak, de biológiai szempontból még nem.
 - d. Szintén csekély azok száma (3%), akik társadalmilag már felnőttek, de pszichésen és biológiai nem.
3. Felnőttek (14%): minden hetedik megkérdezett felnőttnek, azaz mindhárom érettségi dimenzióban érettnak tekinthető.

Az egyes kategóriákra eső arányok nagyságrendjüket tekintve meglehetősen hasonlóak a 2012-es arányokhoz (lásd a 3. táblázatot!). A legszembevetőbb különbségeket a felnőttek kategóriájában látjuk: a 2012-es adatok esetén tapasztalt 22 százalékos arány 14 százalékos 2016-ban, azonban ettől a kategóriától eltekintve a változtatott paraméterek ellenére is stabilnak minősíthető a modell. A 2012-es és 2016-os nagymintás ifjúságkutatásból származó adatok tehát azt a hipotézist erősítik meg, hogy a hagyományos statisztikai modell mellett létezik egy érettségen alapuló modell is, amelynek létjogosultsága, immár longitudinális empirikus adatgyűjtés alapján is igazolható.

Következtetések

„Az életkor csak egy szám” – tartja a mondás. Az, hogy hány évesek vagyunk, sok mindent meghatároz és szélesebb életkori keretekkel dolgozva nagy biztonsággal tudunk következtetni a tényleges élethelyzet fontos dimenzióira, pl. oktatási rendszerben való lét, aktivitás stb. Az időben szélesedő ifjúsági életszakasz mégis túl rövid ahhoz, hogy az életkoron alapuló hagyományos statisztikai modell tökéletesen alkalmas legyen a gyermekkor és a felnőtt lét közötti szakasz leírására. A nagymintás ifjúságkutatásokban leggyakrabban használt korcsoport-besorolás esetében a legfiatalabb 15-19 éves korcsoportban a biológiai szempontból érettnak számít 68%, pszichés szempontból 25% és társadalmi értelemben 4%. A 20-24 éves csoportban biológiai érrett 80%, pszichés értelemben 53%, míg társadalmi szempontból 21% nevezhető érettnak. A legidősebb 25-29 éves korcsoportban érettnak számít biológiai szempontból 79%, pszichés szempontból 65%, míg társadalmi értelemben 55%.

Noha, az érettségen alapuló modell sem ad tökéletes képet, de egyértelmű haszna van abban, hogy képes árnyalni és tartalommal megtölteni a hagyományos statisztikai modell korcsoporti felosztását, egyben felhívja a figyelmet, hogy a kiszélesedő ifjúsági életszakasz sokféle élethelyzetének bemutatására lényegesen jobb megoldás, mint a korcsoportokon alapuló modell.

biológiai szempont	pszichés szempont	társadalmi szempontból nem érett	társadalmi szempontból érett
nem érett	nem érett	14% (13%)	3% (1%)
	érett	5% (5%)	3% (1%)
érett	nem érett	29% (22%)	10% (11%)
	érett	23% (26%)	14% (22%)

3. táblázat: Érettség dimenziók egymáshoz viszonyulása (N2016=1811, százalékos megoszlás); zárójelben a 2012-es adatok (Forrás: Nagy 2013)

Felhasznált szakirodalom

- Allport, Gordon W. 1997 *A személyiség alakulása*. Kairosz Kiadó, Budapest
- Andorka Rudolf 2006 *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Böhmisch, Lothar 2000 A gyermek- és ifjúkor szociálpedagógiája. In Kozma Tamás – Tomasz Gábor szerk. *Szociálpedagógia*. Osiris, Educatio, Budapest.
- Buckingham, David 2002 *A gyermekkor halála után. Felnőni az elektronikus média világában*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Bühler, Charlotte 1925 *Az ifjúkor lelki élete*. Franklin, Budapest.
- Cohen, Phil 2006 Az ifjúsági probléma újragondolása. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk. *Ifjúságszociológia*. Belvedere Meridionale, Szeged.
- Cole, Michael – Cole, Shelia R. 1997 *Fejlődés-lélektan*. Osiris, Budapest.
- Cunningham, Hugh 2012 Youth as a life course – a history. In Coussée, Filip – Verschelden, Griet – Williamson, Howard szerk. *The history of youth work in Europe – Relevance for youth policy today, Volume 3*. Council of Europe – European Commission, Strasbourg, Cedex.
- Dwyer, Peter – Wyn, Hanna 2006 Új irányok az ifjúsági életszakasz átmeneteinek kutatásában. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk. *Ifjúságszociológia*. Belvedere Meridionale, Szeged.
- Erikson, Erik H. 2002 *Gyermekkor és társadalom*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Featherstone, Mike – Hepworth, Mike 1997 Az öregedés maszkja és a posztmodern életút. In Featherstone, Mike – Hepworth, Mike – Turner, Brian S. *A test, társadalmi fejlődés és kulturális teória*. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest.
- Gábor Kálmán 2006 Az ifjúsági korszakváltás kezdete a kilencvenes évek Magyarországon. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk. *Ifjúságszociológia*. Belvedere Meridionale, Szeged.
- Gesell, Arnold – Frances, L. Ilg. – Ames, Louise Bates 1956 *Youth the years from ten to sixteen*. Harper and Brothers, London.
- Heimann Ilona – Lénárd Sándor – Mészáros György – Rapos Nóra – Trencsényi László 2006 *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése – iskolán kívüli nevelés*. Bölcsész Konzorcium, Budapest.
- Keniston, Kenneth 1970 Youth as a stage of life. *American Scholar*, 39. szám.
- Keniston, Kenneth 2008 Az elidegenedett fiatalok az amerikai társadalomban. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk. *Ifjúságszociológia*. Belvedere Meridionale, Szeged.
- Kovács Tamás Attila 2007 A rekreáció főbb irányzatai – civilizációs kihívások, rekreációs válaszok. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 2. szám.
- Mérei Ferenc – Binét Ágnes 1997 *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- NATIONAL ASSOCIATION FOR THE EDUCATION OF YOUNG CHILDREN *Introduction*, www.naeyc.org, letöltve 2015.07.13.
- Nagy Ádám 2013 Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló paradigmája. In Székely Levente szerk. *Magyar Ifjúság 2012 – tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest.
- Nagy Ádám 2013b Szocializációs közegek. *Replika* 83. szám
- Nagy Ádám – Bodor Tamás – Domokos Tamás – Schád László 2014 *Ifjúságügy*. ISZT Alapítvány, Budapest.
- Fazekas Anna – Nagy Ádám 2016 Generációs problématerkép. In Nagy Ádám – Székely Levente szerk. *Negyedszázad*. ISZT Alapítvány.
- Nagy Ádám – Trencsényi László 2013 Amit az iskolában nem tanultam meg. *Iskolakultúra* 23/9.
- Nagy Ádám – Székely Levente szerk. 2014 *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest.
- Nagy Ádám – Székely Levente szerk. 2015 *Harmadrészt – Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány, Budapest.
- Nagy Ádám – Székely Levente szerk. 2015 *Negyedszázad – Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány, Budapest.
- Piaget, Jean 1978 *Szimbólumképzés a gyermekkorban*. Gondolat, Budapest
- Postman, Neil 1992 *The disappearance of childhood*. London, W.H. Allen.
- Rousseau, Jean-Jacques 1997 *Emil, vagy a nevelésről*. Papirusz, Budapest.
- Somlai Péter 1997 *Szocializáció, a kulturális átöröklés és a társadalmi beilleszkedés folyamata*. Corvina, Egyetemi könyvtár sorozat, Budapest.

- Somlai Péter 2007 A posztadoleszcensek kora.
In Somlai Péter szerk. *Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Spranger, Eduard 1929 *Az ifjúkor lélektana*. Török-őr, Mezőtúr.
- Székely Levente 2017 *Nagymintás ifjúságkutatások Magyarországon*, kézirat.
- Székely Levente 2013 Módszertani jegyzet a Magyar Ifjúság 2012 kutatáshoz. In Székely Levente szerk. 2013 *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest.
- Székely Levente szerk./2013 *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest.
- Szentmihályi Károly 2007 *Pszichológia tanároknak és diákoknak*. Hantken Kiadó, Budapest.
- Vaskovics László 2000 A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle*, 4:3-20. http://www.szociologia.hu/dynamic/VaskovicsL_tanulmany.pdf, (letöltve 2018.05.02.)
- Veblen, Thorstein 1975 *A dologtalan osztály elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Vikár György 1999 *Az ifjúkor válságai*. Gondolat Kiadó, Animula, Budapest.
- Zinnecker, Jürgen 1993 A fiatalok a társadalmi osztályok terében Új gondolatok egy régi témához. In Gábor Kálmán szerk. *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. Belvedere Meridionale, Szeged.